

ФИЛИП СИМИДОВ — УЧАСТНИК И ИСТОРИОГРАФ НА НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНОТО ДВИЖЕНИЕ

Лъчезар Георгиев

Филип Стоянов Симидов (25 май 1852 г., В. Търново – 26 август 1925 г., Русе) е сред онези забележителни дейци на българското националноосвободително движение, чиито дела са впечатлявали съвременниците, но днес все още не са получили подобаваща оценка. Наистина отделни автори са се спирали на епизоди от неговия жизнен път, без обаче да изградят пълна представа за личността му, и особено – за приносите му към българската историография¹. Редица революционни дейци в мемоарите си говорят за Симидов с уважение и самият той чрез авторски материали хвърля допълнителна светлина върху личността си на революционер, журналист, книжовник, издател². Въпреки това казаното от него и за него обхваща само част от огромното наследство, което ни е оставил под формата на непубликувани ръкописи, документи, кореспонденция. Основно книжовните архивни сбирки на Ф. Симидов се съхраняват в Русенския държавен архив и в Българския исторически архив на Народната библиотека “Св. св. Кирил и Методий” – София.

През 1994 г. университетското издателство “Св. св. Кирил и Методий” във В. Търново осъществи две луксозни издания на Филип Симидов: “Васил Левски. Две непубликувани биографии”³ и “Войводата капитан Петко Киряков”⁴ в библиотечната поредица “Проглас”. Въпреки това остават още доста неизследвани моменти от живота и делото на този забележителен историограф, журналист и издател, поборник за българската свобода⁵, които той не е отбелязал или от скромност е премълчал, което ни кара да хвърлим още един поглед към пропуснатото от историците или отминатото с мълчание, за да обогатим представата за неговата личност и за приносите му към българската история, към книжовността и издателската дейност.

Във фонд 59 на Държавния архив – Русе се пазят редица документи, които осветляват допълнителни страни от жизнения път на Ф. Симидов. Така в своите спомени, датирани от 1913 г. върху тетрадка с голям формат, писани ръкописно с молив, авторът разказва

за своите първи ученически години, когато попада под благотворното въздействие на дейци от Търновския революционен комитет, на отец Матей Преображенски и на двигателя на Вътрешната революционна организация Васил Левски:

“Бях ученик във В. Търново. Съученици ми бяха: Ив. Панов Семерджиев, Стеф. Стамболов, Михал К. Сарафов, Георги Киселов, Петър Станчев, Стоян Михайловски, Хр. Данев, Лука Лефтеров и др.

Това беше в 1870. В Търново беше дошел Хр. Иванов Книговезеца (Големя). Даваше цигарени книжки и по кориците им печаташе разни изречения, като напр.: “Претиснатото повече подскача”, “Почитай себе си за човек”, “Бог и цар дават, но в кошара не вкарват”, “Помогни си и бог ще ти помогне” и др. Говореше ни за патриотически работи и често ни турваше на работа (дребни поръчки тайни), за да ни изпита дали сме верни и тайнопазители.

След време, като се увери, вижда се, в нас, той на запозна с известния отче Матей (калугер от Преображенския манастир), човек смел, решителен бунтовник (Отче Матей биде изключен от манастиря защо? Защото получавал и четял вестници, защото писа книгата “Защита на православието” и др., защото не обаждал на игумена си къде ходел и що вършел по селата и градовете.) А после той ни разказа, че е бил в българската легия в Белград 1862 г., дето са биле с В. Левски, Ангел Кънчов, Дядо Илю, Панайот Хитов..., която легия българи, със съгласието на сръб/то пръв/во, щяло да нахлуй в българската земя... Хр. Иванов и Левски минали в България, отишле в Пловдив, дето Христо останал книговезец и почнал бунтовната си дейност с Д-ра Рашков и др., а Левски отишел в родното си място Карлово и почнал най-бунтовното дело (в моето списание “Поборник-опълченец”, житието както на Христо, тъй и на други)...”⁶.

По-нататък в спомените си Ф. Симидов разказва за посещението на В. Левски в Търново. За целта братът Христо Симидов, който е член на Търновския революционен комитет, назначава Филип Симидов и Стефан Стамболов да караулят през нощта. След тази добре изпълнена от младите революционни сподвижници задача на Филип Симидов е поверено да съпроводи Левски от дюкяна на търновския комитетски деец Владимир Чоухаджията до Лясковец. За по-голяма предпазливост Апостолът нарежда Филип да върви пред него. Минават покрай градския часовник, където кафенетата са пълни с турци, и край митрополията напускат града. Пътят на Левски го отвежда до Марин Станчев, един от най-дейните членове на Лясковския революционен комитет, който впоследствие често се

отбива в дома на Симидови в Търново с поверителни задачи. Симидов го характеризира като “виден бунтовник в Лясковец”, по лице грапав, сух, среден на ръст, с дълги мустаци и твърд характер, скъп в думите и пъргав⁷.

Заедно с описаната случка Ф. Симидов посочва в своите спомени членовете на Търновския революционен комитет, които лично е познавал и чиито разпореждания е изпълнявал. В комитета според него наред с братята Христо и Димитър Симидови влизат още Джорджо Момчев, Николай Гарибалди, Ангел Попов, Димитър Смилев, Стефан Христов Пачата, Никола Кабакчиев, Иван хаджи Димитров Захралията, Андрей Панталонджията, Христо Караминков Халачанина (Бунито), Владимир Чохаджията, Димитър Заеца, Бона Станчева (Бяла Бона) и някои, които авторът не е посочил. Председател е Христо Иванов Големия. Сред сподвижниците или “безгласните членове” на комитета са още Георги Кабакчиев – баща на известния по-късно участник в Старозагорското и подготовката на Априлското въстание Никола Кабакчиев; Илия Папазов (Попов) и Стефан Карагъзов. За последния е отбелязано, че е най-влиятелният в града и най-верният на турците, има подарена от султана сабя и орден за вяроност, богат е и притежава спиртна фабрика, също фабрики за брашно и за коприна. И тримата “безгласни членове” са същевременно и членове на градския съвет (мезлиша)⁸. Не е изключено Ф. Симидов да се е поувлякъл относно ролята на тези търновски първенци в националноосвободителните борби. Безспорен факт е само това, че Георги Кабакчиев е подпомагал революционните дейци от старопрестолния град. По-нататък в спомените си обаче Ф. Симидов пише: “Георги Кабакчиев, Стефан Карагъзов и Илия Попов съобщаваха на комитета всичко опасно, ако додеше заповед да хванат някой бунтовник, ако полицията е подушила нещо по делото... Георги Кабакчиоолу, стар мълчалив патриот и умен човек, служеше на делото. Той по време на търновското въстание прикри и спомогна да избягнат много млади бунтовници, между които и Христаки х. Николов...”⁹.

В своите спомени Ф. Симидов изхожда от конкретната случка и прави обобщаващи заключения, или обратно – дава оценка за личността на даден революционен деец, след което вмъква кратък разказ, който да ни убеди в достоверността на неговото твърдение. Така в съдбоносния момент на върховно изпитание, когато след Старозагорското въстание от 1875 г. синът му Никола е издирван от турската полиция, Георги Кабакчиев запазва хладнокръвие, спокойно

посреща турските първенци и дори ги черпи с ракия, докато “горкият Никола ги гледаше през дупките и се пръскаше и от страх, и от смях”¹⁰. След два месеца криене Никола Кабакчиев успява да избяга в Гюргево, “като увеличи числото на нас, емигрантите”, отбелязва Ф. Симидов. Тук авторът единствено греша за описваното събитие, което е обяснимо от позицията на времето, когато са писани спомените. Става дума за Априлското, а не за Старозагорското въстание. През 1876 г. действително Никола Кабакчиев и Ф. Симидов са заедно, и това е през есента, когато “пишущият тези редове, като съучастник в бунтовното дело въобще за нашето освобождение, са върна от Сърбия във Влашко в есента на 1876 год. и слезе в Гюргево, дето намери йоще свои другари емигранти, немили, недраги...”¹¹.

За Стефан Карагъзов авторът на спомените от 1913 г. отбелязва, че външно е минавал за туркофил и опасен за народното дело, но всъщност е бил “патриот българин и действително е допринесъл със своите разузнавателни сведения за спасяването или облекчаването съдбата на някой бунтовник. Ст. Карагъзов омаловажава пред турските власти сериозни бунтовни работи, дори спомага за освобождението на задържаните учители от Габровската гимназия, сред които Райчо Каролов и Андрей Манолов. За тяхното освобождение действа заедно с Георги Кабакчиев и Юрданчо ефенди от Елена (автор на мемоарната книга “Възпоминания по въстанията в Търновския санджак през 1876 година и по съдението на българските въстаници в Търново”¹².

Разкази и оценки Ф. Симидов дава и за съзаклятническата дейност на Янко Станчев, както и за съпругата му Бона Ганева (Бяла Бона). Янко Станчев също е член на градския съвет и измъква важни сведения, необходими за революционния комитет в града. Посредник по предаването им е съпругата Бяла Бона, съдържателка на заведение и хотел в Търново. Ф. Симидов разказва следния случай: “Комитетът беше купил около 200 оки барут от Ловченските помаци, които го правеха и го продаваха тайно. Този барут тайно бил занесен на нашите лозя в местността при гробищата на Качица... Бона Станчова подушила от турците, че полицията узнала за този барут, викна ми и ми каза да отида бърже да кажа на брата си Христо да вдигнат до довечера барута от лозето, защото утре рано полицията ще отиде да го търси. През нощта барута биде вдигнат и полицията нищо не намери на другия ден.”¹³

С лека тъга Ф. Симидов се рови в детските си спомени и между другото подхвърля репликата: “Същата Бона скри едно момче

габровче в дървата у дома си (сега е живо, женено и търговец в Гор. Ор/ца – името му забравих – ех, това забравяние, много работи ми изшукаха из ума, затова бързам да напиша набързо тези спомени, преди да умра). Дълго го търсила полицията у дома ѝ, преровила тавана, мазата, яхъра, бъчвите и не го намерила, иначе това момче щеше да бъде обесено. Та само това ли момче прикри тя?¹⁴ Така от върховете на изминалите години някогашният поборник се връща близо пет десетилетия назад, на места дори смесва легендарното и придобилото героичен ореол в спомените на съвременниците с грубата действителност и затова разказът звучи като своеобразна документална летопис за националноосвободителните борби.

Във фонд 59 на Русенския държавен архив са запазени и други мемоари на Филип Симидов, озаглавени “Иванчо Стоянов. Из моите спомени”. Ръкописът е чернова вероятно на статия, предназначена за публикация, и носи дата “Русе, 4 април 1924.” Тук са дадени сведения за организираната българска “казарма” в Гюргево. Според автора нейното формиране става в есента на 1876 г. и тук са посочени някои революционни дейци, които обаче по същото време са затворени или са заточени, като например Ботевия четник Сава Пенев Рашев и Никола Славков. Очевидно авторът е обърнал някои събития от есента на 1875 г. и зимата на 1876 г., когато Гюргевският революционен комитет подготвя Априлското въстание. Но тъй като спомените са доста детайлни и се свързват със следващи събития от есента на 1876 г., може да се доверим на автора, че голяма група български емигранти наистина се е събрала в Гюргево след неуспеха на Сръбско-турската война. Тогава Ф. Симидов заедно с още мнозина български доброволци се завръща в Румъния. Пристигат, успели да се измъкнат от българските предели, участници в Априлското въстание. Така е организирана на полувоенни начала формация от млади българи, събрани с намерението да се включат като доброволци в предстоящата война на Русия с Османската империя. Българският комитет в Гюргево, съставен от Д. Смилов, Андреоолу, дядо Недялко и други не особено дейни членове, не успява да подпомогне събралите се български емигранти със средства. На помощ идва родолюбивият русенец Иван Стоянов. “Бай Иванчо – разказва Ф. Симидов – следваше редовно да доставлява от своите средства всичката нужна прехрана на тези момчета цели 6 месеца до пролетта на 1876 година (тук очевидно става дума за 1877 г. – б. м., Л. Г.), когато се отвори руско-турската война за нашето освобождение и спасение. България се освободи и Влашко са очисти от българските емигранти, бай Иванчо

си остана на работата в Гюргево и никому не бил поменал на членовете на българския революц. комитет в Гюргюва да поеме всеки комитетски член сторените големи разноски от Ив. Стоянов, които не са малко. Цели 6 м-ци, от есента на 1976 до пролетта на 1977 год., да се издържат едно на друго 60 човека в деня с хляб, сирене, месо, боб, леща, сол, съдове за ядене не е било работа 2,5 или 10 хиляди лева – далеч не!”¹⁵

По разказа на Ф. Симидов след Освобождението Ив. Стоянов се преселва и започва търговия в Русе, но вместо да бъде улесняван като търговец или поне да не му се пречи, се случва точно обратното, обичайното в първите години на следосвобожденска България, когато заслужилите дейци срещат неблагодарността на управляващите, яли някога техния хляб. Като свидетел на една цяла героична епоха, изпълнена със страдания по пътя към заветната свобода, Ф. Симидов не може да не изрази възмущението си: “За мене остава необяснимо и до днес (вече близо 1/2 век от освобождението ни) на какво се дължи тази ръждива нехайщина в нашите управници към нашите народни дейци-поборници, към рядко останалите днес тези епохални народни борци до и през нашето освобождение. Аз не помня още някой от тези управници от всички до днес режими от добра своя воля... да е прегърнал с братска душа и сърце тези виновници на нашето държавничество днес, да изучи халът им и настани в един приличен човешки, а непросешки и пиянкаджийски живот, та да бъдат за пример и уважение и почит пред всяко място и всекиго тук у нас и вън от нас. Наопаки, те са изоставени, занемарени и забравени, немили, недраги у дома си!”¹⁶.

Участието на Филип Симидов в революционните борби през 70-те години на XIX век се оказва истинска школа за бъдещия писател-мемоарист. След завършването на търновското класно училище учи в Букурещ в земеделско-горско училище, но през 1871 г., без да го завърши, се завръща в родния си град. От есента на същата година по настояване на Търновския революционен комитет учителства в Лясковец, където е член на местния комитет. Заподозрян от властите, отново с препоръка на търновските революционни дейци, през есента на 1872 г. се озовава в Цариград, където с помощта на Петко Р. Славейков става учител в българската колония. Тук дружи с Тодор Каблешков, Георги Измирлиев, Константин Величков, Стоян Михайловски. В имперската столица с група ентузиастични участва като актьор в представянето на исторически драми от Васил Друмев и Добри Войников, дори пише драматичен сценарий върху романа “Ясен

I” (Асен I) на полския белетрист Сигизмунд Милковски в превод на Б. Димитров (вероятен псевдоним на Христо Г. Данов) и отпечатан в печатницата на Болградската гимназия в 1864 г. Пиесата на Симидов била представена пред българи и гърци и минава с голям успех. Освен автора в спектакъла участват още бъдещият писател-мемоарист Константин Величков, Г. Измирлиев, Т. Иванов, П. Станчов. През лятото на 1874 г. заедно с пристигналия от Одеса Стефан Стамболов превежда от руски една малка книга в обем 40 страници с икономически характер: “Народно четене” (Цариград, Печатница Карапетров и Друж., 8°). В брой 11 от 16 март 1875 г. на букурещкия си в. “Знаме” Христо Ботев препоръчва книгата като полезно четиво, написано в лек и “удобопонятен език”.

Заедно с книжовните занимания в Цариград двамата търновци организират събрание сред по-будните българи и с участието на Т. Каблешков и П. Бобеков, където е решено да се ускори борбата за политическа независимост. Събранието упълномощава Симидов и Ст. Стамболов да изложат исканията пред екзарх Антим I за съдействие от страна на църквата. Въпреки колебливата позиция на българския духовен глава двамата революционери решават да продължат мисията си. Стамболов се отправя към Търново, а Симидов се отправя към Солун и оттам за Велес, където учителства заедно с Никола Живков. Тук основава революционен комитет, считан за първи в пределите на Македония, заедно с Антон Драндар и братята Костадин и Дончо Башулки от Копривщица. Комитетът наказва с убийство двама безчинстващи над местното българско население турци. Ф. Симидов е арестуван и престоява два месеца в местния затвор. Освободен е със застъпничеството на Антим I, но се принуждава да напусне града след опит да бъде убит от турците. След като минава през Скопие, Куманово, Кюстендил и Самоков, снабден от будните самоковски учители с тескере и преоблечен като протестантски книготърговец, Симидов пристига в Бяла Слатина. Тук продължава да учителства и заедно с това организира тайна тескереджийница за изготвяне и заверка на фалшиви документи за нуждите на БРЦК. Благодарение на художествените си дарби изработва от восьък печатите на кметовете и каймакамите в районите на Оряхово и Враца. Събира парични помощи, основава революционен комитет и организира тайна поща. В Бяла Слатина вече работи нелегален канал, по който пъгуват революционери, сред които Никола Славков, Никола Обретенков, Иваница Данчева, Стоян Заимов. Заподозрян от властите, Ф. Симидов успява да се прехвърли през Оряхово в румънския град

Бекет¹⁷. Установява се в Букурещ и се включва в подготовката на Ботевата чета, дори рисува с маслени бои върху тънка мушама знамето, върху което е изобразен коронясан лъв с надписи “На оръжие, братя” и “Свобода или смърт”. В румънската столица членува в Българското централно благотворително общество, служещо за прикритие на БРЦК. По време на Сръбско-турската война от лятото на 1876 г. участва като помощник-писар и взводен командир в българската доброволческа чета “Балкански лев” под командването на войводата Филип Тотю. В книгата на Русенското поборническо-опълченско дружество за вписване имената на живите и починалите членове и на представените документи във връзка с пенсионирането им (ДА – Русе, ф. 59, оп.1, а. е. 185) за Филип Симидов в док. 18 е записано: “Поборник в Сърбия при Ф. Тотю 1876. Опълченец в редовете на руските войски – преводчик и сайбия – 1877/1878”¹⁸.

Благодарение на участието си в четата “Балкански лев” Ф. Симидов събира обилна информация, става очевидец и участник в бойните действия на българските доброволчески чети в Сърбия от юни – юли 1876 г. и това трайно оформя голямата тема в творчеството му – участието на българите в националноосвободителното движение. След неуспеха на военните действия срещу Турция и разпускането на четата той се завръща в румънската столица. Останал без средства, приема предложението на издателя Рашко Блъсков да му помага в редактирането на вестник “Нова България”. От брой 3 вестникът излиза в Гюргево. Ф. Симидов се озовава в този румънски град и, както вече казахме, е сред 80-те български емигранти, които организират българската “казарма”; участва и в настоятелството ѝ. Вестник “Нова България” той редактира в периода септември – декември 1876 г. Тук публикува свои стихотворения, а също и материали във връзка с освободителното движение: “Съвременний записки от българското въстание в Търновско на 1876” (бр. 27–49, 29 авг., 25 ноем. 1876); “Четата на Христа Ботьова от Ф. С.” (бр. 50–53, 30 ноем., 23 дек. 1876); политическия коментар “Лондонските госпожи” (бр. 49, 29 ноем. 1876); уводната коментарна статия “Гюргево, 29 ноем. 1876” с критика срещу турското правителство, гласящо се да измами българите и Европа (бр. 50, 30 ноем. 1876). В печатницата на в. “Нова България” публикува в две поредни книжки мемоарно-документалната си творба “Съвременни записки за българските чети в Сърбия в 1876 г. Покрита храброст от Ф. Симидов. Издава Димитър Дундов. Гюргево, 1877.” Книга първа излиза в 68 с., 8° и е озаглавена “Битката при Флорентина”, а книга II в 56 с., 8°, със заглавие “Битката при

Гредетинските планини”. Без да бъдат образцов белетристичен материал, нито пък дословно да отразяват конкретните исторически събития, двете книги на “Покрита храброст” са едно важно свидетелство за епохата и за българските доброволци, които геройски се сражават на страната на сърбите с надежда, че ще дочакат изгрева на българската свобода. Именно в тях е уловен българският дух, както и онази обстановка, детайли, случки, които служат на писателя Иван Вазов при написването на повестта му “Немили-недраги”. За книгата на Симидов излизат обяви в бр. 51–52, 1876 г. на в. “Нова България”. Пак там, вече в бр. 68 от 3 март 1877 г., излиза и отзив за творбата. Наред с това по време на престоя си в Гюргево Ф. Симидов пише молба до руския император чрез Славянското общество в Москва от името на българите във Влашко с настояване да бъдат освободени от многовековното робство, за което получава награда от Обществото.

В споменатата книга на Русенското поборническо-опълченско дружество е отбелязано свидетелството от името на щаба на действащата армия с подписа на полковник Артамонов, в което се удостоверява участието на Ф. Симидов в руските войски за времето от септември 1877 г. до края на войната през 1878 г. Приложен е и документ за награждаването му: “Господин Филипа Симидов, жител Търновский, Испроводенийъ Ви от негово Императорско величество ЦАРЯ И ОСВОБОДИТЕЛЯ знак за отличие на храбростта Ви во время на Русско-Турската война през 1877 и 1878 год. ни са испрати от НЕГОВО ПРЕВЪСХОДИТЕЛСТВО Филипополския губернатор на ноемврий 29-ий 1878 г. под № 2865 да Ви са предаде. Знакът виси на Георгиевска лента за носене на шия.

Подписали: За началника на Пловдивския Округ Пълномощник
Н. М. Шишеджиев
Секретар: Х. Захариев”¹⁹

Писмото носи дата 2 март 1879 г., Филипопол (Пловдив). Три дни по-късно, на 5 март 1879 г., пловдивският вицегубернатор Тодор Бурмов с подписа си потвърждава, че е уведомен за решението на канцеларията на руския император във връзка с награждаването на Ф. Симидов със сребърен медал за храброст за носене върху Георгиевска лента на шия²⁰.

В книгата на Русенското поборническо-опълченско дружество е направен препис от друг важен документ, който осветлява революционната дейност на Ф. Симидов: “Свидетелство. Подписаните въстанници и поборници по освобождението на

България, с настоящето си свидетелствуваме пред всяко място и всекиго, че другаря на Филип Симидов, родом от Търново, а сега жител на гр. Оряхово, под званието на учител той е действувал заедно с нас по революционното дело на България в Лясковец (Търновско), по време на "Бачо Киро", даскал в Горните турчета, в Цариград, Велес (дето беше арестуван от турските власти), и най-после в с. Бяла Слатина (Оряховско) под същото си звание той действуваше като агитатор и организатор във врачанския революционен пункт, като прекарваше изпращаните от Романия (от Бълг. центр. револ. комитет) апостолите си другари: Апостолова, Н. Обретенова, Н. Славкова, Иваница Данчова, С. Заимова и др., везираше (кайтеше) техните "гескерета" на турски език, събираше парични и др. помощи, полагаше под клетва съучастниците и пр. и поддържаше бързото препращане на кореспонденцията между Романия (Бекет), Враца и Южна България. Подозрян и после преследван от турските власти, Филип Симидов биде принуден да емигрира в Романия през м. февруари 1875 г. през Оряхово и като емигрант той следваше да действува между ни всякъде, дето народното дело изискваше дейците си, като е вземал участие и в организирането и изпращането на Ботевата чета, и във вдигане и водение момчетата за Сръбско-турската война в Сърбия, в която той взе участие, докато най-после са отвори освободителната руско-турска война, в която той пак взе участие с оръжие в ръка до сключването мирът на тази война в 1878 г. ...

Подписали: бивши въстаници и поборници:

Джорджо Момчев, Хр. Иванов Книговезеца, Д. М. Заяков."²¹

Свидетелството е заверено от Търновското градско общинско управление на 16 ноември 1893 г. В същата книга на Русенското поборническо-опълченско дружество е отбелязано, че с подобно съдържание, а на места и с означение къде и в кои места и сражения на Сръбско-турската война е бил Ф. Симидов, има още 6-7 свидетелства, издадени и саморъчно подписани от "народните дейци": Иван Т. Драсов, Иваница Данчов, Господин Иванов, Николай Панов, Никола Живков, Филип Тотю, Стефан Стамболов, Стефанак Савов, Никола Обретенов, Стоян Заимов, свидетелстващи, че Ф. Симидов е бил техен съратник, участник в бунтовните дела, в четата на Ф. Тотю от 1876 г. и в Освободителната война. Под тази бележка в книгата се е подписал лично подсекретарят на Русенското поборническо опълченско дружество Страти Христов²².

Самият Симидов също е в ръководството на дружеството и дава идеята за издаване на списание, което да издири материали и

да публикува биографиите на поборниците за българската свобода. Така през април 1898 г. излиза първият брой на “П о б о р н и к - о п ъ л ч е - н е ц”. Биографическо-илюстрирано списание за българските дейци, действащи за освобождението на България. Издава месечно Поборническо-опълченско дружество в гр. Русе.” Отговорен редактор на изданието отначало е Юрдан Георгиев, от седмия брой Христо В. Карачоров, а след втората година на издаването му (1900 – 1901) – Илия Паликрушев. Може да се твърди, че основната част от материалите в списанието са издирвани, редактирани, литературно обработвани от Ф. Симидов, който от втората година на списанието – началото на 1900 г., вече е негов собственик и издател. Форматът на изданието е 4°, а тиражът отначало е 1000 и дори достига 2000 екземпляра. Печата се в типо-хромо-литографската печатница на Димитър М. Дробняк в Русе. От първата годишнина на списанието излизат 12 книжки, а от втората – 5. Така през 1901 г. поради липса на средства е преустановено издаването му. Дори в навечерието на своята смърт през 1924 г. Симидов все още не се е отказал да продължи списването на “Поборник-опълченец”.

И днес биографиите на В. Левски, Филип Тотю, Христо Ив. Големия, Г. С. Раковски, Панайот Хитов, отец Пахомий Стоянов и на още редица революционни дейци от епохата на националното ни възраждане, публикувани в списанието, са автентичен историографски материал. Впечатляват и оценките на редактора-издател Симидов, който почти винаги се намесва с будната си съвест, посочва високите образци на саможертва, бичува следосвобожденските порядки, обричащи на забрава и незачитане най-светлите личности от това бурно и преломно за българите време. Като редактор Симидов се е погрижил и за доброто илюстриране на списанието с портрети, снимки и графичен материал, който прави страниците достъпни и увлекателни за тогавашния читател. За първичните материали той използва свои спомени и впечатления, пише и получава писма от редица съвременници на описваните в биографиите революционери, обикновено техни най-близки роднини, съратници, приятели. На места в списанието се забелязват правописни грешки и не съвсем сполучливо езиково-стилово редактиране, но това се компенсира със свежестта и вдъхновения възрожденски патос, зад който неизбежно прозира личността на самия редактор на списанието. На неговите страници Ф. Симидов двадесет години по-късно е продължил добрите страни на журналистическата и публицистичната традиция, започнати от предосвобожденския вестник “Нова България”.

Няма да сгрешим, ако кажем, че една от най-силните страни в творчеството на Ф. Симидов е темата за участието на войводата Филип Тотю в националноосвободителното движение. Един от първите писмени документи за този интерес на Ф. Симидов се съдържа в писмо от град Княжевац по време на Сръбско-турската война с дата 23 юни 1876 г. на взводните командири от четата “Балкански лев” до техния войвода Филип Тотю. Сред поставилите подписа си под писмото до войводата, с което се иска създаването на закон за четниците, е и командирът на 3. взвод от четата Филип Симидов, който изпълнява и секретар-писарска длъжност. В стила на писмото личи очевидното литературно-епистолярно участие на Симидов: “...Ний долоподписаните членове в четата на любимия си прочут войвода искаме щото въ време на бой офицерите, водниците, десетарите и войниците да помнят добре своите длъжности и да ги изпълняват точно; Защото на 21 юний вечерта, когато пламнаха огньовете, забелязахмы, че някои офицеры и водници по неизвестны нам причини избягаха, като оставиха неопитныте десеттары и войници изложены срещу неприятелскийя огън, без да им покажат ни ред, нито как и где да са разполият за позиция и пр.; това което даде лош пример на всите нас и което обезкуражава даже и най-духовитыя и юначен войник...”²³.

По-късно Ф. Симидов ще посвети десетки страници в мемоарно-документалната си книга за Филип Тотю на епичния поход на четата “Балкански лев”, ще проследи сраженията ѝ при Пирот, Пандирало, Чипровци, Княжевац, Зайчар. Няма да пропусне с едва доловима отсянка на гордост и своето участие в тази чета. Над всичко обаче ще присъства голямата личност на войводата. Дори в заглавието на романа ще постави отново епитета “Прочутия Филип Тотю войвода” и ще добави в подзаглавието: “Наречен “хвърковатия Тотю”, което още от титулната страница има за цел да прикове вниманието на читателя към изключителната личност на войводата. Самият роман като изложение е близък до западноевропейския исторически романтизъм на XIX век, но заедно с това се стреми да спази наложилата се традиция в мемоарно-документалната ни литература за националноосвободителното движение, известна вече на читателите с творбите на Захари Стоянов, Константин Величков, Стоян Заимов, Петко Франгов и други революционни дейци, станали летописци на величавите събития от 60-те и 70-те години на века. При това негласно съревнование с тези книжовници Ф. Симидов на редица места е надценил възможностите си, увлякъл се в белетристичната смесица

на реални факти и художествена измислица, с една не особено сполучлива на места творческа импровизация върху пейзажи, описания на случки и т. н. Заедно с това обаче романът-биография е обобщен археографски израз на всичко онова, което малко се е знаело за войводата. Наред с легендите и преданията в белетристичното произведение от 1900 г. се появяват автентични факти, свидетелства, документи, писма, които и днес могат да служат за ориентир при изясняването на събития от онази епоха. Но тъй като тук ние нямаме за цел да правим обстоен анализ на романа, предпочитаме да отчетем неговото присъствие като нова редакция на вече готова книга. Това са двата ръкописа от фондовете на Българския исторически архив при Народната библиотека “Св. св. Кирил и Методий”: “Исторически роман на Филип Тотю войвода”, съхраняван във фонд II В 536, и “Биография на Тотю войвода”, пазена във фонд II А 8617 А–Е. На ръкописната титулна страница на II В 536 е указана датата 15 август 1896 г. и е отбелязан градът – Русе. Вероятно това е датата, послужила или за начало, или за край на периода, в който войводата Филип Тотю е диктувал, а Ф. Симидов старателно е записвал неговите спомени. До появата на романа като печатно издание са минали близо четири години, време достатъчно, за да може Ф. Симидов наново да осмисли записаното, да го “украси” по своите представи и вкусове за мемоарно-белетристичен стил и да пристъпи към нелеката цел – издаването на книгата. За нейното написване авторът и Филип Тотю сключват договор²⁴, а заедно с това бива сключен и втори договор – между войводата и собственика на една от най-големите и модерни за времето си печатници – хромо-типо-литографията на Димитър М. Дробняк²⁵. В процеса на работа Ф. Симидов публикува един кратък вариант на биографията под формата на очерк: “Тотю войвода. Филип Тотю Тодоров.” в кн. 10 и кн. 12 на сп. “Поборник-опълченец”. Интерес представлява издателският договор между войводата и Ф. Симидов от 3 ноември 1899 г. Според него книгата ще носи “туреното от г. Ф. С. Симидов заглавие “Прочутият Ф. Тотю войвода (наречен “Хвърковатия Тотю”) с илюстрации в текста от Ф. Симидов, по записките и разказа на войводата. Собствено издание на същия войвода. Препечатването на тази книга се запазва от Ф. С. Симидов и Ф. Тотю войвода.”²⁶ На практика биографичният роман за войводата е днешният тип “поръчано” (платено) издание, чийто тираж Ф. Тотю сам или с помощта на посредници трябва да продава след отпечатването. В условията на договора като първа точка е отбелязано, че Ф. Симидов се ангажира да напише биографията на войводата

срещу 25 лева за всяка печатна кола, като авансово получи 100 лева, а останалите след излизането на тиража от 1000 екземпляра от печат. Авторът има право да напише биографията “както намери за добре”, а войводата няма право да се меси в писането на книгата, напротив, задължава се да предаде на Ф. Симидов всички свои записки и документи, както и да разказва “за някои работи”, които би го питал авторът; да отива при него и да му ги разказва и обяснява. На Ф. Симидов се дава правото да напише биографията “по стила, правописанието и кроежа, който намери за добре”²⁷. Като добре осведомен издател с вече натрупан опит на книжовното поприще Ф. Симидов изглежда е познавал приетата на 9 септември 1886 г. в Берн и допълнена през 1896 г. в Париж Бернска конвенция за закрила на литературните и художествените произведения, както и съществуващите по това време у нас нормативни актове и документи по този въпрос. За това е спомогнала работата му като народен представител, околийски началник в Бяла (1880) и в Плевен (1881), окръжен управител в Ловеч (1881), окръжен училищен инспектор на Оряхово (1885 – 1890). В крайна сметка опитът на издателя и администратора е допринесъл да бъде съставен един перфектен договор, който е бил изпълнен във всичките си клаузи. Подобни взаимоотношения, регламентиращи правата на автора, не са били честа практика в издателската дейност след Освобождението. Нещо повече, авторът, който в случая е бил и своеобразен съиздател на книгата “Прочутият Филип Тотю войвода”, е изготвил и втори договор, за отпечатване на произведението, този път между Филип Тотю в качеството му на издател, и Димитър М. Дробняк. В договора тиражът се определя на 4000 екземпляра, които да се отпечатат на бяла хартия, с чист и ясен печат, изпълнен с нови букви цицерови, с хубава и дебела корица в “краска”²⁸. Като възложител на поръчката войводата следва да заплати 500 сребърни лева, срещу което ще получи първите 1000 екземпляра от тиража. Останалото количество и разплащането е трябвало според договора да стане с полици след продажбата на първоначалното количество книги и разсрочено изплащане на цялата полиграфическа работа и материали. Много вероятно е обаче при тогавашните условия да не е бил отпечатан целият тираж. Художественото оформление и техническата редакция на изданието войводата възлага на Ф. Симидов и според контракта “г. Дробняк е длъжен за всичко да се обръща към него по печатанието на книгата”²⁹. Договорът е сключен в Русе на 4 ноември 1899 г. и скоро след това се пристъпва към практическото изпълнение на замисленото издание,

за което Ф. Симидов вече е имал автентичните спомени на Филип Тотю със заглавие на ръкописната титулна страница “Записки. Биографията на Филип Тотю войвода. Русе, 1896 год. 15 август”³⁰.

Тези ръкописни записки Ф. Симидов представя в две разгърнати документално-биографични повести, които са значително по-стегнати от по-късната редакция – печатното издание на романа “Прочутият Филип Тотю войвода”. В двете части на ръкописа, следващи хронологията в животоописанието на войводата, фактологичната страна има съществен превес пред разmysлите, описанията и често излишните пасажи в текста на романа. Необработеният материал от записките в първата част обхваща 73 ръкописни страници (НБКМ – БИА, II А 8617 Д). По-точно и стегнато са предадени редица факти и събития. Разказът обхваща детските и юношеските години на войводата, първите му участия в хайдушки чети, престоя и бягството му от Търновския затвор, походите и сраженията в Старозагорско и Сливенско, прехвърлянето му във Влашко в началото на 1864 г. Във втората част на записките (НБКМ – БИА, II А 8617 А), в значително по-голям обем – 229 ръкописни страници, със заглавие: “Записки. Биографията на Филип Тотю войвода. Русе 1896 год. 15 август”, са отразени срещите на Филип Тотю с Раковски, Стефан Караджа, Хаджи Димитър и Димитър Дишлията, подготовката и походът на четите, организирани от войводата през 1866 и 1867 г., преследванията му от турските и румънските власти, емигрирането му в Русия и престоят в Одеса. Повече място е отделено на подготовката и формирането на българската доброволческа чета “Балкански лев” начело с Филип Тотю. Значително по-подробно, отколкото в романа, са осветлени някои епизоди около участието на войводата в подготовката и началото на Освободителната война 1877 г., арестът му в румънския град Пloeш и престоят в Марджиненския затвор. За разлика от белетристичната творба в записките Филип Тотю е изяснил мотивите около своето задържане. В сравнение с пребиваването си в Румъния преди десетина години сега за румънското правителство Филип Тотю е опасен човек, който може да осуети намеренията за окупация на Добруджа от страна на Румъния. Това естествено удължава престоя му в затвора на Марджинени въпреки многократните опити на войводата да се свърже с румънски политически дейци, които са разчитали на помощта му в средата на 60-те години на века по време на политическите вълнения в страната. Подобни непубликувани в романа моменти от живота на Филип Тотю хвърлят допълнителна светлина върху неговата

биография. Самите записки имат своето място в нашата историография и може само да съжаляваме, че не са били издадени досега.

Макар и в преклонна възраст, Ф. Симидов продължава своите книжовни занимания. След направените опити да напише една кратка и една разширена биография на Васил Левски, днес съхранявани във фондовете на Русенския държавен архив, през 1923 г. той отново посяга към перото и на 24 февруари същата година в русенското списание "Сила" печата спомените си "Легенда за предаването на Васил Левски", където упорито поддържа становището за невинността на поп Кръстю по предаването на Апостола. Десет години след смъртта на Симидов, в списание "Българска мисъл", книжка 3, 1935 г., се появява статията му "Бележки за дякона Васил Левски".

През 1897 г. Ф. Симидов интервюира прославения български войвода капитан Петко Киряков във варненския хотел "Комерциал" и година по-късно в сп. "Поборник-опълченец" започва да печата началото на неговата биография, която остава недовършена. По една тетрадка-сборник, пазена във фонда на автора в Българския исторически архив на Народната библиотека "Св. св. Кирил и Методий" със заглавие "Българските хайдутини-отмъстителни", в излезлия през 1954 г. сборник "Петко Войвода 1844 – 1900", е публикувана биографията на Петко войвода. Със съвсем друг текст и по-убедителна хронология, близка по жанр до мемоарно-документалната повест, е съхраняваната в Русенския държавен архив биография на капитан Петко (фонд 59, оп. 1., а. е. 63, л. 1–37 и а. е. 64, л. 1–7), издадена като самостоятелна книга през 1994 г. от Университетското издателство "Св. св. Кирил и Методий", като в изданието е запазен оригиналният език и стил на автора.

В заключение ще добавим, че е достатъчно да разгърнем описа на документите от архива на Ф. Симидов във ф. 123, II В 423, за да усетим каква богата и разностранна е била събираческата и издирвателската работа на неуморимия книжовник и издател. Тук присъстват рапорти, доклади и друга кореспонденция от Освободителната война, включваща писма на Никола Кабакчиев, Христо Иванов Големия, Григор Начович, архимандрит хаджи Макарий, полк. Николай Артамонов, капитан Сухомлин и др. И това е само частица от усилията на този летописец на епохата, чието достойно дело заслужава нашето дълбоко преклонение.

БЕЛЕЖКИ

¹ Сведения за някои моменти от живота и дейността на Ф. Симидов се съдържат в следните публикации: **Жечев, Т.** Филип Симидов и неговият роман за Филип Тотю. – В: **Симидов, Ф.** Прочутият Филип Тотю войвода. Романизирана биография. С., ОФ, 1972, с. 5–16; **Минев, Д.** Филип Симидов. За тридесетгодишнината от смъртта му. – Истор. преглед, 12, № 2, 1956, с. 81–89; **Стоилов, А. П.** Филип Симидов. Живот и книжовно-обществена дейност. Илюстрация Светлина, 32, № 6–7, 1924, с. 3; **Свещ. Франгов, П.** Белочерковската чета в Дряновския манастир през 1876 г. 3. доп. изд. Търново, 1909, с. 260–261; **Начов, Н.** Цариград като културен център на българите до 1877 г. – В: Сб. на БАН, № 19, 1925, с. 104; **Бурмов, Ал.** Революционната дейност на Ст. Стамболов през 1873–1875 г. – Родина, 2, №2, 1939, с. 82 и с. 93; **Страшимиров, Д.** История на Априлското въстание. Т. 2. Пловдив, 1907, с. 51.

² Така напр. в Поборник-опълченец, 2, №1, 1900, 2–3, в биографията очерк “Даскал Кирило Петров”, Ф. Симидов разказва как като учител в Лясковец е бил спокоден от белочерковския даскал Бачо Кирило и двамата са беседвали за “политическото и църковното бъдеще”. Този подход използва и в други свои публикации.

³ **Симидов, Ф.** Васил Левски. Две непубликувани биографии. В. Търново, Унив. изд. “Св. св. Кирил и Методий”, 1994, 176 с. [Лъчезар Георгиев – встъпителна студия и редакция; Любомир Златев и Тодор Билчев – съставители].

⁴ **Симидов, Ф.** Войводата капитан Петко Киряков. Непубликувани биографии. В. Търново, Унив. изд. “Св. св. Кирил и Методий”, 1994, 152 с. [Лъчезар Георгиев – встъпителна студия и редакция; Любомир Златев и Тодор Билчев – съставители].

⁵ Кратки биографични статии за Ф. Симидов с подробна библиография се съдържат още в биографично-библиографския справочник “Бележити търновци”, С., изд. на БЗНС, 1985, с. 203, както и в “Енциклопедия на Българската възрожденска литература”, В. Търново, АБАГАР 1996.

⁶ ДА – Русе, ф. 59, оп. 1, а. е. 74, л. 19.

⁷ ДА – Русе, ф. 59, оп. 1, а. е. 74, л. 20.

⁸ Пак там.

⁹ ДА – Русе, ф. 59, оп. 1, а. е. 74, л. 21.

¹⁰ ДА – Русе, ф. 59, оп. 1, а. е. 74, л. 22.

¹¹ ДА – Русе, ф. 59, оп. 1, а. е. 74, л. 1.

¹² **Теодоров, Ю.** Възпоминания по въстанията в Търновския санджак през 1876 година и по съдението на българските въстаници в Търново. Русе, скоропеч. Спиро Гулабчев, 1897, 161 с.

¹³ ДА – Русе, ф. 59, оп. 1, а. е. 74, л. 21.

¹⁴ Пак там.

- ¹⁵ ДА – Русе, ф. 59, оп. 1, а. е. 71, л. 7.
- ¹⁶ ДА – Русе, ф. 59, оп. 1, а. е. 71, л. 9.
- ¹⁷ **Минев, Д.** Цит. съч., с. 84.
- ¹⁸ ДА – Русе, ф. 59, оп. 1, а. е. 185, док. 18.
- ¹⁹ Пак там.
- ²⁰ Пак там, док. 915.
- ²¹ Пак там.
- ²² Пак там.
- ²³ НБКМ – БИА, ф. 98, П В 2301.
- ²⁴ НБКМ – БИА, ф. 98, П А 8612.
- ²⁵ НБКМ – БИА, ф. 98, П А 8613.
- ²⁶ НБКМ – БИА, ф. 98, П А 8612.
- ²⁷ НБКМ – БИА, ф. 98, П А 8612.
- ²⁸ НБКМ – БИА, ф. 98, П А 8613.
- ²⁹ Пак там.
- ³⁰ НБКМ – БИА, ф. 98, П А 8617 А – Д. Ръкописът е в две части.